

સુરત જિલ્લાની ભૂગોળ.

સુરત જિલ્લાની નિશાનીના ચુન્નસાતી બીજા પોરમાં
વાળા વિદ્યાર્થીઓને ખાનગી સીખવા સારું

ધેલાભાઈ મોળાલદાસ માંધીય

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી.

(નવી આવૃત્તિ, ૫૫૫૨ સાથે).

(૧૫)

અમદાવાદ મધ્યે

મામાની હવેલીમાં અ. યુનાઇટેડ પ્રિ. અને જ. ઓ. એન્ડ કંપની "પ્રિન્ટર્સ" ના પ્રેસમાં
રજીસ્ટ્રેશનલ અંકારોને છાપી.

સુને ૧૯૭૮—સવત ૧૯૩૬

કિંમત એ આના,

(૨૭૫૨ કાપી છે).

ବିଦ୍ୟାପୀଠ ଓ ଶିକ୍ଷା
ସମିତି
ଫା. ୧୯୭୮

୧୦୯୪

સુરત જીલ્લો. ૧૮૮૪

સ—જોકરાઓ બેનો તો સુરત જીલ્લો ક્યાં આવ્યો છે ?

જ—સુરત જીલ્લો એ ગુજરાત પ્રાંતમાં બધા જીલ્લા કરતાં એક દક્ષિણે આવેલો છે.

સ—સુરત જીલ્લાની ચારો દિશાએ શું શું આવેલું છે ?

જ—ઉત્તરે કીમ નદી તથા ભરૂચ જીલ્લો, પશ્ચિમે અંમાતનું અખાત, તથા આરબી સમુદ્ર, દક્ષિણે દમણ ગંગા નદી, તથા થાણા જીલ્લો, ને પૂર્વે વડોદરા તથા રાજપોષગાડુ સરથાન, ને આપકતાડ વ.સદા ને ધરમપોરના રાજાનો મૂલક.

સ—સુરત જીલ્લામાં નદીઓ તથા ખાડીઓ કઈ કઈ આવી છે ?

જ—કીમ નદી, સેના નદી, તેના ખાડી. તાપી, મીઠોળા, પૂર્ણા, અમીકા, કવિરી, ઝોરંગા, પાર, પર્ગાઆની ખાડી, કોલક, ને દમણ ગંગા નદી.

સ—એ નદીઓ તથા ખાડીઓ દિગ ક્યા ક્યા ગામ તથા કસબા આવેલા છે તે બોલો ?

જ—કીમ નદી ઉપર—ધલિાવ, કુંઠાદા.

મેના ઉપર—ભગવા, ઝોરપાડ.

તેના ઉપર—તેના, વારના, તરડાપોર.

તાપી ઉપર—સુરત, રાદેર, કડોલ, માડવી એ શહેરો તથા કસબા; ને ઉમરા, અઠવા, અડાજણ, સોગણપોર, વેડ, અમરોલી, કુલપાડા, વરોહા, કડોર, ખોલવર, કામખેજ, બહુધાન વગેરે મોટા ગામો.

મીઠોળા ઉપર—મગેલી. અરડોલી, બારા.

પૂર્ણા ઉપર—જલાલપોર, નવસારી, તેલારા, મહુવા, વાલોડ, જુહારી, અંતાપોર.

અંબીકા ઉપર—ખીલીમોરા, કછોની, વલવાડા, ને ઉનાઈ.
કાવેરી ઉપર—ચીખલી.

ઝારંગા ઉપર—વલસાડ, કોસખા, સારંગપોર.

પાર ઉપર—પારડી, ઉમરસાડી, હરીઆ, મગોદ.

પરીઆલી ખાડી ઉપર—વલસાણા, ઉદવાડા.

કોલક ઉપર—અમવાડા, કોલક, દુકતાડા.

દમણ ગંગા ઉપર—નાનુ દમણ, મોટું દમણ.

સ—સુરત જીલ્લામાં સૌથી મોટી નદી કઈ, ને તે ક્યાથી નીકળીને કોને મળે છે?

જ—સૌથી મોટી નદી તાપી તે સાત પૂડાના પાછાડમાંથી નીકળીને અખાતના અખાતને મળે છે.

સ—તાપી નદીથી ઉતરતી બીજી નાની નદી કઈ, ને તે ક્યાથી નીકળીને કોને મળે છે?

જ—તાપીથી ઉતરતો કીમ નદો, તે રાજ ધીપજાના ડુંગરમાંથી નીકળીને અખાતના અખાતને મળે છે.

સ—સુરત જીલ્લામાં ડુંગરો ક્યા ક્યા આવ્યા છે ?

જ—એમાં એક મોટો ડુંગર વલસાડ તાલુકામાં પારનેરાની, તથા બીજો ડુંગર ડુંભરીનો છે, તે શિવાય બીજા-જણવા લાપક ડુંગર નથી.

સ—સુરત જીલ્લામાં રેલવે ક્યા ક્યા તાલુકામાં આવ્યો છે ?

જ—ઝોરપાડ, ચોર્યાસી, જલાલપોર, વલસાડ, ને પારડી તાલુકામાં.

સ—એ જીલ્લામાં બધા મળીને આગ ગાડીના સ્ટેશનો કેટલાં આવ્યા છે, ને તે ક્યા ક્યા ?

જ—બધા મળીને ૧૪ સ્ટેશનો છે તેના નામ—કીમ, સાયન, અમરોલી, સુરત, સચીન, મરોલી, નવસારી, અમલસાડ,

(૩)

બીલીમોરા, ડુંગરી, વલસાડ, ખારડો, ઉદવાડા, ને વાપી
એટલે દરમિયાન જવાનું રહેતું.

સ—મુરત જીલ્લામાં કેટલા માણસની વસ્તી છે ?

જ—ગાયકવાડી ગામો શિવાય એ જીલ્લામાં આસરે ૬૦૦૦૦૦
માણસોની વસ્તી છે.

સ—એ જીલ્લામાં પારસી લોકોની વસ્તી ઘણી ખરી ક્યા ક્યા
ગામો તથા કસબામાં છે ?

જ—મોરા, મુંદાળી, અળેદ વેસુ, બાકુ, અડાજણ, રાદર, મુરત,
નવસારી, ગણદેવી, બીલીમોરા, વલસાડ, ને ઉદવાડા.

સ—એ જીલ્લામાં કાળી પરજના સે કોની વસ્તી ઘણી ખરી ક્યા છે ?

જ—માડરી તાલુકામાં, ને થોડી ખારડોનો, સીપ્પી, ને વલસાડ
તાલુકામાં.

સ—એ જીલ્લામાં તથા એ જીલ્લાની આસપાસ ગાયકવાડી મા-
હલો તથા કસબા ક્યા ક્યા આવ્યા છે ?

જ—ચરીઆવ, કડીર, કામલેજ, ધડા, ટોયા, વસ્વારી, બ-
જેશ્વર, પલસાણા, પેસમા, મરોની, તેલારા, મહુવા, ન-
વસાગે, ગણદેવી, બીલીમોરા, બારો, અતાપેર, વલવાડા,
અનાવત, વેવન, દેવકી ઉનાઈ વગેરે.

સ—મુરત જીલ્લાના ક્યા ક્યા ગામોમાં જવા તથા એના બરાબ છે ?

જ—સરસ, મોગ, બીમપોર, કતારેગામ, કુલપાડા, બહુધાન,
દેવકી ઉનાઈ, ને કુંતા.

સ—એ જીલ્લામાં મીઠા બંદરો ક્યા ક્યા ગામોમાં આવ્યા છે ?

જ—કુડીયાણા, જીઆવ જુડીઆ, પનાર, ને છરવાડ ગામમાં.

સ—એ જીલ્લાના ક્યા ક્યા ગામો બંદરની માફક વેપા ને સાફ
કાંમ આવે છે ?

જ—ભગવા, દાડી, રાદેર, મુરત, કુમ્મસ, બીમપેર, વલસાડ,
કોલક, ઉમરસાડી, દમ્મણ.

સ—મુરત જીલ્લામાં અગ્રેજી નિશાજો ક્યે ક્યે ઢેકાણે છે ?

જ—મુરત, નવસારી, ને વલસાડ.

સ—એ જીલ્લામાં ગાયકવાડ સરકારના તરફથી ક્યા ક્યા ગામો-
માં ગુજરાતી નિશાજો સ્થાપવામાં આવી છે ?

જ—વરીઆવ, વેરાછા, કઠોર, પલસાણા, વેસ્મ, બારા, ને
નવસારી.

સ—એ જીલ્લામાં મુખ્ય પાક શો તે થાય છે ?

જ—ડાંગર, જીર, કપાસ, કડોળ, ઘઉં, બાજરી, દીવેલી, ને
દક્ષિણ ભાગમાં નાગલી તથા શેરડી થાય છે.

મ—મુરત જીલ્લાના તાલુકા કેવી રીતે આવ્યા છે ?

જ—એ જીલ્લાના તાલુકા બધા એક જથ્થે નથી, પણ ગાયકવા
ડના પ્રગણા સાથે સેજમેજ ચર્ચ થયા છે.

મ—એ જીલ્લામાં કેટલા તાલુકા છે ?

જ—આઠ, ૧ ઐરપાડ, ૨ ચોર્લાસી, ૩ માડવી, ૪ ખારડોની,
૫ જલાલપોર, ૬ ચીખલી, ૭ વલસાડ, ૮ પારડી.

ઐરપાડ તાલુકો. (૧)

મ—ઐરપાડ તાલુકા તે આગે દિશાએ શુ શુ આવ્યું છે ?

જ—ઉત્તરે કીમ નદી, પશ્ચિમે ખખાતનું અખાત, દક્ષિણે તા-
પી નદી તથા ચોર્લાસી તાલુકો, ને પૂર્વે ગાયકવાડનો મૂલક.

સ—ઐરપાડ તાલુકામાં નદીઓ કઈ કઈ આવી છે ?

જ—ઉત્તરે કીમ નદી, દક્ષિણે તાપી નદી, તથા ત્રીજી એના
નદી ઐરપાડ કસમાં આગળ છે, ને તેના ખાતી ઈ-
ચ્છાપોર ગામ આગળ છે.

સ—એ તાલુકામાં મોટા કસમાં ક્યા આવ્યા છે ?

જ—ઐરપાડ ને કુંડસદ.

સ—ઘોરપાડ કસમામા કેટલા માણસની વસ્તી છે, ને તેમાં
કયા કયા અમલદારો રહે છે ?

જ—એમા આસરે ૪૦૦૦ માણસની વસ્તી છે ને એક મામલ-
તદાર, મુનમક, તથા ફોજદાર રહે છે.

સ—ઘોરપાડના મુનમકને ક્યા ક્યા તાલુકાનો ઇનસાફ કરવાનો
અધિકાર છે ?

જ—ઘોરપાડ ને માડની તાલુકાનો.

સ—ઘોરપાડમા બીજાં જાણવા લાયક શુ શુ છે ?

જ—એમા એક મોટી તાલુકા મકુન, દવાખાનુ, પુસ્તકગાળા,
પોષ્ટ હાકીસ, ને એક જોના લાયક મોટું તળાવ છે.

સ—ઘોરપાડ તાલુકાના મોટા મોટા ગામોના નામ દેઓ ?

જ—બગવા, દાડી, સરસ, મોરા, સુહાની હીયણ, કુડીયાણા,
અડાજણ, કોસાડ, અમરોલી, ને વરાછા.

સ—એ તાલુકાના સરસ અને મોરા ગામ શનિ વાસ્તે નામીયા છે ?

જ—સરસ ગામની નજીક સિદ્ધનાથ માહાદેવનું મોટું દર છે ત્યાં
વરમો વરસ મામસર સુદ અગિઆરસે જત્રા ભરાય છે,
ને મોગ ગામમા એક મોટી કુવો છે ત્યાં વરમો વરસ માગસર
વદ અદિસે જત્રા ભરાય છે—એ કુવે લોકો નાહુ છે ને કે-
ટલાક લોક સારે છે

સ—ઘોરપાડ તાલુકામા મીઠ બંદર ક્યા છે ને તેમા કોણ રહે છે ?

જ—મીઠ બંદર કુડીયાણામા છે, ત્યાં એક સર કારકુન રહે છે.

સ—એ તાલુકામા રેલવેના સ્ટેશનો ક્યા આવ્યા છે ?

જ—કંમ, સાયન, ને અમરોલી.

સ—તારિ સાયનના સ્ટેશન પાસે જૂત બંગલાનું સ્ટેશન કેહુ છે
તે કયું ?

- જ—ક્રીમનુ રેશન તેજ ભૂત બંગલાનુ રેશન બહુલુ.
 સ—ઝોરપાડ તાલુકાની હવા તથા પાણી કેવા છે?
 જ—એ તાલુકાની હવા તથા પાણી સારા છે, હવામાં વલસાડ તાલુકાથી બાજુ નંબરે એ તાલુકો છે.
 સ—ઝોરપાડ તાલુકામાં સૌથી સરસ હવા ક્યા ગામની છે?
 જ—એ તાલુકાના નૈરત્ય ખૂણા તરફ મુંહાળીની પાસે ૬૩ ગામ છે ત્યાંની હવા તથા પાણી બહુજ સરસ છે.
 સ—એ ૬૬ ગામમાં બહુવા લાયક શું છે?
 જ—એમાં ખારકસનો અજીરો (દીવા દાડી) છે.
 સ—એ દીવા દાડની શું કામ અરથે છે?
 જ—એ દીવા દાડી ઉપર સરકારના તરફથી હંમેશા રીંગા મૂકાય છે, તે બાહારથી આવતા મફરી વાહાણોને અંધારો રાતે બહુજ કામ લાગે છે.
 સ—ઝોરપાડ તાલુકામાં સુખ્ય પાક શાનો થાય છે ?
 જ—જીવાર, ધર્મ, ને કપાસનો.
 સ—ઝોરપાડ તાલુકાની દક્ષિણે કયો તાલુકો આવ્યો છે?
 જ—ચોર્યાસી તાલુકો.

ચોર્યાસી તાલુકો. (૨).

- સ—ચોર્યાસી તાલુકાનું નામ શા ઉપરથી પડેલું છે?
 જ—અસલ એ તાલુકામાં ૮૪ ગામ હતા તે ઉપરથી.
 સ—ત્યારે હાલ એ તાલુકામાં કેટલા ગામ છે?
 જ—હાલ તો ૬૪ ગામ છે, ને આક્રીના ગામો નવામ તથા ગાયકવાડ સરકારની સાથે સેજમેજ થઈ ગયલા છે.
 સ—ચોર્યાસી તાલુકાની ચારો દિશાએ શું શું આવ્યું છે?
 જ—ઉત્તરે તાપી, નદી, તથા ઝોરપાડ તાલુકો; પશ્ચિમે ખંખાતનું અખાત, તથા ઝોરપાડ તાલુકો; દક્ષિણે મોઢોળા નદી;

ને પૂર્વે ગાયકવાડી કામસેજ, તથા બજેશ્વર પ્રગણાં.

સ—એ તાલુકામાં નદીઓ કુઈ કુઈ આવી છે ?

જ—ઉત્તરે તાપી નદી, ને દક્ષિણે મોઢોળા નદી.

સ—તાપી નદી ઉપર જોવા લાયક શું બાંધેલું છે ?

જ—એ નદી ઉપર લોહાના મોટા શાબાવમાન બે પુલ્લે બાંધેલા છે, એક આગ ગાડી જવાનો ને બીજો બેલ ગાડી તથા માણસોને જવાનો, તે બંને પૂનો જોવા લાયક છે.

સ—એવાંસી તાલુકામાં મોટું શહેર કયું છે, ને તેમાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે ?

જ—મોટું શહેર સુરત તાપી નદી ઉપર છે, તેમાં ૧,૦૦,૨૦૦ માણસની વસ્તી છે.

સ—સુરત શહેરનું નામ શા ઉપરથી પડ્યું છે ?

જ—કોઈ સુરતા નામની કસબાતેલું ઉપરથી.

સ—સુરત શહેરમાં અગ્રજ સરકારે કયારે કોઠી બાંધી ?

જ—સન ૧૬૧૨ માં.

સ—તેવારે કયા બાદશાહનું સુરતમાં રાજ્ય હતું ?

જ—મોગલ વંશના જહાંગીર બાદશાહનું.

સ—સુરત શહેર આગળ કેવી હાલતમાં હતું ?

જ—એ શહેર આગળ બહુ પૈસાવાળું હતું, એમાં વેપાર બહોળો સારો ચાલતો હતો, ને પૈસાદાર લોકો બહુ રહેતા હતા.

સ—પણ ત્યાર પછી પડતી હાલતમાં કેમ આવ્યું ?

જ—સંવત ૧૮૭૮ની મોટી રેલ, તથા સંવત ૧૮૮૩ ની મોટી આગ તથા રેલથી એ શહેરને બહુ નુકસાન પેહાંચ્યું ને પાંચેમાલ ધર્મ ગયું, ત્યારથી એ પડતી હાલતમાં આવ્યું.

સ—સુરત શહેરમાં રીવાનો, રોજદારી, તથા મહેસુલની વસુ-

લાતના કામ કરવા સારે ક્યા ક્યા અધિકારીઓ ગ્રહી છે ?

જ—નાજર, મુનસફ, પ્રિન્સીપાલ સદર અમીન, જંડજ, ચોપા-
સીનો કોજદાર, શહેર કોજદાર, પોલીસ મુપ્રિનટેનડેન્ટ, પેહ-
લા વર્ગના કુલ પાવર તથા બીજા અને ત્રીજા વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ,
હજીર દીપ્તી કલેક્ટર, કલેક્ટર, અને મેજન જંડજ.

મ—સુરતના મુનસફથી ક્યા ક્યા તાલુકાના દીવાની કામના ફે-
સલા મુકવાય છે ?

જ—હવે પ્રમાણ ચોપાસી ને બારડોલી તાલુકાના.

સ—સુરતની સ્મોલ ગ્રામ કોર્ટમાં કેવી રીતના મુકામા છણાય છે ?

જ—જગમ મિલકતને લગતા, રૂ ૧ થી ૫૦૦ સુગીના.

સ—સુરતમાં દીવાની કામ કરવાની કોર્ટો, ને કોજદારી કામ કર-
વાની કચેરીઓ કયે કયાણે રાખવામાં આવી છે ?

જ—દીવાની કામ કરવાની તમામ કોર્ટો નાનરમાં નાવડી
બદર આગળ પુરંગની પામે છે, ને કોજદારી કામ કર-
વાની કચેરીઓ કિલ્લામાં છે.

સ—સુરતનો કિલ્લો કેવો ને તે ક્યા બાથે ને છે ?

જ—તાપી નીના કીનારા ઉપર ને ઘણો મજબૂત, મુસ્લીમ, ને
જેઠા લાયક છે.

સ—સુરતના કિલ્લામાં ક્યા ક્યા અધિકારીઓની કચેરી તથા
દાફતો છે ?

જ—એમાં કોજાર, પેહલા વર્ગના કુલ પાવર તથા તેમના
આસિસ્ટન્ટોની, તથા બીજા અને ત્રીજા વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ
ની કચેરી, તથા હેડ એકાઉન્ટન્ટ, રજીસ્ટ્રાર, તથા ત્રીજેરીની
દાફતો છે.

સ—એ કિલ્લામાં બીજું જણવા લાયક શું છે ?

જ—એમાં ફકતરખાતુ, તથા એક કાચી પુરંગ છે.

સ—એ કિલ્લામાં જે હાકીસો તથા કચેરીઓ છે, તે શિવાય સુરતમાં ખીજી કંઈ કંઈ જાણવા લાયક હાકીસો છે ?

જ—એ શિવાય સુરતમાં ખીજી એકસીકચુદીવ એનજીનીયરની હાકીસ, મોટી તથા નાની પોષ્ટ હાકીસ, તાર હાકીસ, માપણી ખાતાની હાકીસ, અને ચૌદર મુધરાઈ ખાતાની હાકીસ છે.

સ—એ હાકીસો શિવાય સુરત ચૌદરમાં ખીજી જાણવા લાયક શું શું છે ?

જ—કુરળો, બે મોટા સરકારી દવાખાના, અંગ્રેજી હાઈસ્કૂલ તથા ગુજરાતી નિશાજો, ક્લોક ટોવર, રીવાની તથા ફોન દારી ગુરમ, નવાબ તથા બક્ષી સહિબનો દરિયા મહેલ, લવાદ કોઠ, પુસ્તકયાજાઓ, છાપખાના, ધર્મશાળાઓ, કોલનાથો તે સ્ટેશન મુખી બાધલી નવી સડક, કેટલાક બંગલા, વાડી ઈત્યાદી જાણવા તથા જિવા લાયક છે.

સ—એ ચૌદરમાં ખીજી જિવા લાયક શું શું છે ?

જ—તાપી નદીના કીનારા ઉપરનો વીક્ટોરિયા બાગ, તેમજ સુરતના સ્ટેશનની નજીક સંચાથી વસૂલાત કમીશન બે મોટા કારખાના છે તે.

સ—સુરતમાં અંગ્રેજી બસ્કર ક્યે ડેકાણે રહે છે ?

જ—લેનને દરવાજો, અડવા ગામની પાસે

સ—સુરત ચૌદરની રચના હાલ કેવી રીતની છે ?

જ—એ ચૌદરમાં હાલ નવા નવા શાબિતાં મકાનો બંધાતા જાય છે, સડકો બાધલી ને સીધી થઈ છે, રસ્તે પાણી ઉંટાય છે, રોજે ગ્યાસના તેલ વગેરેના રીવા મૂકાય છે, પાણીની મટરો બંધાયેલી છે, તેથી એ ચૌદરની રચના બેહેલાં કરતા હોલ ધણીજ બપકાદાર થઈ છે.

સ—મુરતને સામે કાઠે તાપી નદી ઉપર બીજું કંચુ ચેહરે
આબુ છે, ને તેમાં કેટલા માણસની વસ્તી છે ?

જ—રાદર, તેમાં ૧૦૩૦૦ માણસની વસ્તી છે.

સ—રાદર એ કેવું ચેહરે છે ?

જ—રાદર એ મુરત કરેલા પણ જીવું ચેહરે છે, એમાં પણ
સારા સારા લોકો વસે છે, ને એ એક નાનું સરખું બદર છે.

સ—રાદરમાં કયો અમલદાર રહે છે, ને જાણવા લાયક બાજુ
એમાં શું છે ?

જ—એમાં એક કોજદાર રહે છે, તથા પોષ્ટ હાકીસ, સરકારી
ગુજરાતી નિયાજ, દવાખાનું, ગામ મુધરાઈ ખાતું,
અને ધર્મશાળા વગેરે જાણવા જેવું છે.

સ—ચોર્યાસી તાલુકામાં મોટા ગામો કયા આવ્યા છે ?

જ—કતારગામ, બાઠા, કુબાર્યા, ઉમરા, દેલાડવું, તલમપોર,
કુમ્મસ, બીમપોર, ને સચીન.

સ—કુમ્મસ, બીમપોર, ને સચીન એ ગામો કેના તામામાં છે ?

જ—સચીનના નવાબ સહિબના તામામાં.

સ—ચોર્યાસી તાલુકાના કયા કયા ગામોમાં જન્મ બરામ છે ?

જ—કુલપાડા ને ઉમરા કુલપાડામાં મારેનું એક મોટું દર
છે ત્યાં વરસો વરસ કારતેગી અને ચઢત્રી પુનેત જન્મ
બરામ છે, ને ઉમરા ગામમાં પણ મારેનું એક દર છે
ત્યાં વરસો વરસ પોસ વદ અગિઆસે રામનાથ પેલાની
જન્મ બરામ છે.

સ—ત્યારે એ તાલુકાના કયા કયા ગામોમાં વરસો વરસ જન્મ
બરામ છે ?

જ—કતારગામ, બીમપોર, ને ઉમરા કતારગામ તથા બીમપો-
રમાં હરે વરસ આખો આવજી માસ દર સનીવારે તથા

મોમવાડે મળો ભરાય છે, ને ઉધના ગામમા આખો મા-
ગસર માસ ૧૨ સોમવારે મળો ભરાય છે.

સ—ચ વાંસી તાલુકામા મીઠ બદર કયા ગામમા છે, ને તેમા
કાણુ રહે છે ?

જ—મીઠ બંદર જીઆવ જુડીઆમા છે, તેમા એક સર કારકુન
રહેછે.

સ—ચોવાસી તાલુકામા સારી હવાવાળા કયા કયા ગામો છે ?

જ—કુમ્ભસ તથા ભામપોર, એ ગામોની હવા તથા પાણી ધ-
ણુ સારી છે

સ—એ તાલુકામા કેલનેના સ્ટેશનો કયા કયા આવ્યા છે ?

જ—મુરત, સચીન, ને ત્રીજું મરોલીનું સ્ટેશન દક્ષિણ તરફ.

સ—મુરતનું સ્ટેશન કેવી રીતનું આવેલું છે ?

જ—મુરતનું સ્ટેશન ધણુજ બનકાદાર બાદયુ છે, એવુ કે આ
બા વડોદરા રેલવેમા એના જેવુ મ'જ્યુકોર્ડ સ્ટેશન નથી.

સ—ચોવાસી તાલુકાની મુખ્ય ઉપજ શુ થાય છે ?

જ—કપાસ ને જીવાર

માંડવી તાલુકો (૩)

સ—માંડવી તાલુકાની આસપાસ શુ આવ્યું છે ?

જ—ઉત્તરે તથા પશ્ચિમે ગાયકવાડનો મૂલક ; દક્ષિણે બારડોલી
તાલુકો, ને પૂર્વે રાજ ધીપળાનું સરેયાન.

સ—માંડવી તાલુકામા ચારસો વરસ પહેલા કયા રાજ્ય રાજ્ય
કરતા હતા, અને ત્યાર પછી એમા કોનું રાજ્ય હતું ?

જ—ચારસો વરસ પહેલા એમા બંધ રાજ રાજ્ય કરતા હતા,
ત્યાર પછી ઉદપુરના રાણાના વંશમાનું કોઈનું રાજ્ય હતું.

સ—ત્યારે એ તાલુકાનો વહિવટ અંગ્રેજ સરકારને હાથ ક્યારે
આવ્યો ?

જ—સંવત ૧૮૯૮માં એ તાલુકા ઉપર અંગ્રેજ સરકારની જપ્ત
તી બેઠી, મારે પછી કેટલેક વરસે અંગ્રેજ સરકારે એ તા
લુકો ખાલસા કરી લીધો તેવારે તેનો તમામ વહિવટ અં-
ગ્રેજ સરકારને હાથ આપ્યો.

સ—માડવી તાલુકાના કેટલા ભાગ કીધા છે, ને તે દર એકને
શુ કેહ છે ?

જ—એ તાલુકાના ૭ ભાગ કીધાછે તેને ટપ્પા અથવા ભાગ કેહ છે.

સ—એ સાતે ભાગના નામ દેઓ ?

જ—માડવી, બહુધાન, પાતળ, દેવગઢ, દધવાડા, હવેલી, ને
ખારગામ.

સ—એ તાલુકામાં ડુંગરો ક્યા ક્યા આપ્યા છે ?

જ—એમાં ડુંગરો ઘણા ખગ દેવગઢ ટપ્પામાં છે, ને થોડાક
પાતળ ટપ્પામાં છે.

સ—એ તાલુકામાં નદીઓ કઈ કઈ આવી છે ?

જ—દક્ષિણે તાપી નદી, ને ખીજી વ્રહે નો.

સ—વહેનદી ક્યાથી નીકળીને કોને મળે છે ?

જ—એ નદી રાજ પીપળાના પર્વતમાથી નીકળીને તાપીને મળે છે.

સ—માડવી તાલુકામાં મોટા કમના તથા ગામો ક્યા આપ્યા છે ?

જ—મોટા કસનો માડવી ને તડકેશ્વર, તે ચિવાય બહુધાન ને
દંટોલી એ બે મોટા ગામ છે.

સ—માડવી કસબામાં કેટલા માણસની વસ્તી છે, ને તેમાં
જાણવા લાયક શુ છે ?

જ—માંડવીમાં આસરે ૪૩૦૦ માણસની વસ્તી છે, ને એક
મામલતદાર તથા એક ફાજદાર રહે છે, તથા એક મોટી
તાલુકા સ્કુલ, પોસ્ટ હાકીસ, પ્રિન્સિપાલ, તથા મામ મુખ-
રાઈ આવે છે. માડવીમાં દર અધવારે હાટ બરામ છે.

સ—એ તાલુકાનું બહુધાન ગામ શનિ વાસ્તે નામીયું છે ?

જ—બહુધાનમાં એક માધિવનુ દેરું છે તથા એને સાત્ર પાર મળ તેશ્વર માધિવનુ દેરું છે, ત્યાં ખાર ખાર વર્ષે ગોદાવરીની જળાએ ઓઠી જતા બરાય છે ત્યારે ત્યાં હજારો લોકોનો જમાવ થાયછે.

સ—માડવી તાલુકાનુ પાણી કેવુ છે, ને તેમા કયા કયા લોકોની ધણી ખરી વસતી છે?

જ—સુરત જીલ્લાના સઘળા તાલુકા કરતા એ તાલુકાનુ પાણી ઘણુ જ ખરાબ છે—એમા બીલ, ઓધરા, નડદા વગેરેની ધણીખરી વસતી છે.

સ—માડવી તાલુકામા ખાવા લાયક સ્વાદની વસ્તુ શું થાયછે?

જ—એ તાલુકામા મધ ઘણુ સારુ થાયછે, અહીંના જુલુ મધ સુરત જીલ્લામા કેયે થવુ નથી

સ—એ તાલુકામા કયા ધાતકી જનાવરની વસતી હોય છે?

જ—એમા વાવની વસતી ધણી વખત માલમ પડેછે, તેથી તે ઘીઠા મા આબ્યો કે તરત નેને મારવાનો ઉપાય કરવામા આવે છે.

સ—માડવી તાલુકામા મુખ્ય પાક શાનો થાય છે ?

જ—જુવાર, ડાંગર, કોદરા, દીવેલી, ને સાગનાં લાકડાનો.

સ—માડવીની દક્ષિણે કયો તાલુકો આવ્યો છે?

જ—મારડોલી તાલુકો.

મારડોલી તાલુકો. (૪).

સ—મારડોલી તાલુકાની ચારો દિશાએ શું શું આવ્યુ છે?

જ—ઉચરે તાપી નદી ને માડવી તાલુકો, ખાડીની ત્રણો દિશાએ ખડે ફરતો માવકવાડ સરકારનો મૂલક છે.

સ—મારડોલી તાલુકામા નદીઓ કઈ કઈ આવે છે?

જ—ઉચરે તાપી નદી, વચમા મીઠોશ નદી, ને દક્ષિણ તરફ

પુણી નદી છે.

સ—બારડોલી તાલુકામાં મોટા કસબા કયા આવ્યા છે ?

જ—સૌથી મોટો કસબા બારડોલી, તે ચિવાય કડોદ, વાનોડા ને સરભાણુ બાજુ કસબા છે.

સ—બારડોલી કસબામાં કેટલા માણસની વસ્તી છે, ને એમાં કોણ કોણ રહે છે ?

જ—એમાં આસરે ૪૦૦૦ માણસની વસ્તી છે, ને એક મામત હાલ તથા એક ફેબ્રુઆરી રહે છે.

સ—બારડોલીમાં બીજી શુ શુ છે ?

જ—એક મોટી તાલુકા સ્કૂલ, પોસ્ટ હાઈમ, ને દવાખાનું છે, ને કેદારનાથ મંદિરનું નદી કિનારે એક મોટું દર છે.

સ—બારડોલી કસબા કઈ નદી ઉપર છે ?

જ—એ કસબા ગાનકનાડી બજાર પ્રગણાની હ મા મીડોગા નદી ઉપર આવેલો છે.

સ—કડોદ, વાનોડા, ને સરભાણુ એમાં જાણવા લાગક શું છે ?

જ—એમાં અધિકો નિયાજ, તથા નાની પોસ્ટ હાઈ સ છે, ને કડોદ ને વાનોડામાં હાલ અઠવાડિયામાં હાલ બરાબ છે.

સ—વાનોડામાં બીજી કોણ રહે છે ?

જ—એમાં એક માહાલકરી ને કોન્ટ્રાક્ટ રહે છે.

સ—બારડોલીમાં જ્યારે મામલતદાર રહે છે, ત્યારે વાનોડામાં જ્યારે માહાલકરી રાખવાનું કારણ શું ?

જ—બારડોલી તાલુકો ઘણો મોટો છે તેથી ઘણા દૂરના લોકોને કામ-કાજ સારું બારડોલી આવતા ઘણી મુશ્કેલી પડે, તેથી વાનોડા ને બારડોલીનો પેટા માહાલ ગણી તેમાં એક જૂનો માહાલકરી નામો છે.

સે — વાલોડનાં પાણી કેવા છે ?

જ — માડવીના જેવા ખરાબ.

સે — બારડોલી તાલુકાના મોટા ગામના નામ દુઓ ?

જ — મોતા, વરાડ, બુહારી, દગામ, વાકાનેર, ને કસવાવ.

• સ — એ બધા ગામોમા જાણવા લાયક શું છે ?

જ — એમા અકેકો નિશાળ છે, ને વળી મોતામા એક તળાવ પણ છે.

સ — તારે વાકાનેર ને કડોદ કસમે શાને વાસ્તે પ્રખ્યાત છે ?

જ — વાકાનેરમા સાડે ભાત થાયછે, ને કડોદ કસમામા સાગના લાકડાનું ધોકું છે તેથી તે પ્રખ્યાત છે.

સ — મારડોલી તાલુકાની સુખ્ય ઉપજ શું થાય છે ?

જ — જુવારે, ધર્જ, કોદરા, કપાસ, શેરડી, ને ડાગર.

જલાલપોર તાલુકો. (૫)

સ — જલાલપોર તાલુકાની ચારે દિશાની મર્યાદા કહી જાઓ ?

જ — ઉત્તરે તથા પૂર્વે ગાયકવાડનું રાજ્ય, પશ્ચિમે ખંભાતનો દરિઓ ; ને દક્ષિણે અમીકા નદી, તથા ગાયકવાડી મણદેવી પ્રમણ છે.

સ — જલાલપોર તાલુકામા નદીઓ કઈ કઈ આવી છે ?

જ — ઉત્તરે પૂર્ણા નદી, ને દક્ષિણે અંખીકા નદી છે.

મ — એ બે નદીઓ શિવાય બીજી એમા ખાડીઓ કઈ કઈ છે ?

જ — કનાઈ, ખુટારા, કરકવા, બનેવ નામની નાની નાની ખાડીઓ છે,

સ — એ તાલુકામા મોટો કસમે કયો આવ્યો છે, ને તેમા કેટલા માણસની વસ્તી છે ?

જ — મોટો કસમે જલાલપોર, તેમા ૨૧૦૦ માણસના વસ્તી છે.

સ—જલાલપોર કસબો કઈ નદી ઉપર છે, ને તેમા જાણવા લાયક શુ થું છે ?

જ—એ કસબો પૂર્ણા નદી ઉપર છે, તેમા મામલતદારનું યાણું, એક મોટી નિયાળ, તથા પોષ્ટ હાકીસ છે.

સ—જલાલપોર કસબાનો પૂર્વે મોટો ગાયકવાડી કસબો કયો આબો છે ?

જ—પૂર્ણા નદી ઉપર નવસારી કસબો.

સ—નવસારી કસબામા જાણવા લાયક શુ થું છે ?

જ—એમા અગ્રેજી તથા ગુજરાતી નિયાળો, મદ્રેશા, દવાખા નુ, પોષ્ટ હાકીસ, તથા એક દુધીઆ તળાવ છે.

સ—નવસારીમા ગાયકવાડ સરકાર તરફથી કોણ રહે છે ?

જ—એમા એક ફોજદાર, સરસૂબો, અને દીવાની કામના ફેસના કરવા સાર એક જડજ રહે છે.

સ—જલાલપોર તાલુકામા મોટા ગામો કયા આખ્યા છે ?

જ—કાળીઆવાડી, મટવાડ, અખ્લામા, અમલસાડ, આટ, ખરસાડ, કછોની, અસ્તગામ, સીસોદ્રા, ને પનાર.

સ—કાળીઆવાડી એ કેવુ ગામ છે, ને તે કેણી તરફ છે ?

જ—કાળીઆવાડી એ મોટો કસબો છે, તે નવસારીની પાસેજ છે.

સ—કાળીઆવાડીમા જાણવા લાયક શુ છે ?

જ—એમા એક નિયાળ છે, ને એક મોટું દવાખાનુ છે.

સ—તારે પનાર ગામમા જાણવા જોગ શુ છે ?

જ—પનાર ગામમા મીઠ બદર છે, ને તેમા કસ્ટમ ખાતાનો દારોગો રહે છે.

સ—જલાલપોર તાલુકામા ગોળા કેરી, આપા, કેળાનો ધણો પાક

ક્યા ગમીમાં થાયછે ?

જ—એ તાલુકાની દક્ષિણ તરફ કછોલી, ધમરાઆ, ને સોનવા-
ડી ગામો છે; તેમાં કછોલીમાં સારો તળાવદો ઝોળ, ધમરાઆ-

મા કેરી, ને સોનવાડેમાં આપા તથા કેળા પુસ્કળ થાયછે.

સ—એ તાલુકામાં રેલવેના સ્ટેશનો ક્યા ક્યા આવ્યા છે ?

જ—નવાસારી, અમલસાડ, ને ત્રીજું દક્ષિણે બીલીમોરાનું.

સ—જલાલપોર તાલુકાની મુખ્ય પેદાશ શુ થાય છે ?

જ—જીવર, ડાંગર, કપાસ, તલ, ને ચેરડી.

ચીખલી તાલુકો. (૬).

સ—ચીખલી તાલુકાની ચારે દિશાએ શુ શું આવ્યું છે ?

જ—ઉત્તરે જલાલપોર તાલુકો, તથા ગાયકવાડનું રાજ્ય, પશ્ચિ-
મે ગાયકવાડી ગણદેવી પ્રગણ; દક્ષિણે ધરમપોરના રાજ-
નું રાજ્ય; અને પૂર્વે વાસનાના રાજનું રાજ્ય.

સ—ચીખલી તાલુકામાં નદીઓ કઈ કઈ આવી છે ?

જ—અખીકા નદી ઉચેરે છે, ને બીજી દક્ષિણ તરફ કાવેરી ને
ખરેરા નદી છે.

સ—ચીખલી તાલુકામાં મુખ્ય કસબા કયો, ને તેમાં કેટલાં
માણસની વસ્તી છે ?

જ—મુખ્ય કસબા ચીખલી, તેમાં ૩૨૦૦ માણસની વસ્તી છે.

સ—ચીખલી કસબામાં જાણવા લાયક શુ શુ છે ?

જ—એમાં એક મામલતદારનું ઘાણ તથા એક ફોજદાર રહેલું.
ને એક પુસ્તકશાળા, તાલુકા સ્કુલ, દવાખાનું, મોટું તળા-
વ, ને પોષ્ટ હાડીસ છે.

સ—તારે ચીખલી તાલુકાનો લેણદેણનો ઇનસાફ ક્યાં થાય છે ?

જ—વલસાડ કસબાની કોરટમાં.

સ—ચીખલી તાલુકાની પૂર્વ તરફ ગાયકવાડી રાજ્યમાં એક જત્રાનું ધામ કયું આવ્યું છે ?

જ—દેવકી ઉનાઈ.

સ—દેવકી ઉનાઈમાં જાણવા લાયક શું છે, ને તેમાં જત્રા કયાં બરાય છે ?

જ—એમાં ઉના પાણીનો કુંડ છે તેથી હર વરસ ચાંત્રી પુનેમે ત્યાં જત્રા બરાય છે, તે દિવસે તે કુંડમાં પાણી નાલાવા જેવું જરા ઠંડું પડે છે.

સ—ચીખલી તાલુકાની પશ્ચિમ તરફ કયા ગાયકવાડી કસબા આવ્યા છે ?

જ—ગણદેવી ને ખીલીમોરા.

સ—ગણદેવી ને ખીલીમોરામાં જાણવા લાયક શું શું છે ?

જ—એ બંનેમાં ગુજરાતી નિગાળ, દત્તાખાનુ, ને પોષ્ટ હાર્ક સ છે, ગણદેવીમાં ગાયકવાડ સરદાર તરફથી એક સૂમે ગરે છે, ને ખીલીમોરામાં હાલ એક તળાવ મધાય છે.

સ—ચીખલી તાલુકામાં રેલવે કયા કયા ગામો આવગ આવ્યો છે ?

જ—એ તાલુકામાં રેલવેનો રસ્તો આવ્યોજ નથી.

સ—ચીખલી તાલુકાના મોટા ગામના નામ દેઓ ?

જ—દેગામ, ખેરગામ, આલીપુર, ને ગણદેવા.

સ—ચીખલી તાલુકાના પાણી કેવા છે ?

જ—વસોડના કાંતા એ તાલુકાના પાણી કફિ સારા છે.

સ—ચીખલી તાલુકામાં મુખ્ય પેગલ શું થાય છે ?

જ—ડાગર, કોદરા, ને દીવેલી વગેરે.

સ—ચીખલી તાલુકાની પશ્ચિમ તરફ જઈએ તો કયો અંત છે
તાલુકો આવે છે ?

જ—વલસાડ તાલુકો.

• વલસાડ તાલુકો. (૭).

સ—વલસાડ તાલુકાની અનુસોમા કહી જાઓ ?

જ—ઉપરે અમીકા નહી, તથા ગાયકવાડે ગણદેવી પ્રગણ ;
પશ્ચિમે ખખાતના અખાતનો દરિઓ, દક્ષિણે પાર નહી;
ને પૂર્વે ચીખલી તાલુકો, તથા ધરમપોરનું રાજ્ય.

સ—નવસાડ તાલુકામાં નદીઓ કઈ કઈ આવે છે ?

જ—ઉપરે અમીકા નહી, વચમાં ઔરંગા નહી, ને દક્ષિણે પાર
નદી છે.

સ—પારે એ તાલુકાની ઇશાન તરફ કઈ કઈ નદીઓ આવી છે ?

જ—ઇશાન તરફ કાવેરી ને ખરેરા એ બે નાની નદીઓ છે.

સ—ઉપની નીચે ચિવાય એ તાલુકામાં આવીઓ કઈ કઈ
આવી છે ?

જ—મામ, કોલધ, ને વાકો વગેરે આવીઓ.

સ—અમીકા નદીનું બીજું નામ શું કેહે છે ?

જ—અમીકા નદીને ગણદેવીવાળી આડી પશ્ચ કેહે છે.

સ—એ ગણદેવીવાળી આડી આગળની બિંબ કેવી છે ?

જ—એ આડી આગળની બિંબ નમામ સરેત આડીનીજ છે,
એટલે એ જગ્યાએ ખેતીએ તો મટાડાને બંધે સરેત અ-
હી નીકળે છે.

સ—વલસાડ તાલુકામાં મુખ્ય કસબો કયો છે, ને તેમાં કેટલાં માણસની વસ્તી છે ?

જ—મુખ્ય કસબો વલસાડ, તેમાં ૧૧૩૦૦ માણસની વસ્તી છે.

સ—ત્યારે પારનેરા ગામ ક્યાં છે, ને તેમાં જાણવા લાયક થુ છે ?

જ—પારનેરા એ વલસાડની દક્ષિણે છે, એમાં એક મોટું ડુંગરી કિલ્લો છે તે ગાયકવાડ સરકારનો બાંધેલો છે એમ કેહે છે. પારનેરામાં ઝાઝી કર્જ વસ્તી નથી.

સ—વલસાડ એ કેવો કસબો છે, ને અહીંથી વેપાર શી રીતનો ચાલે છે ?

જ—વલસાડ એ એક મોટું બંદર છે, ને અહીંથી અનાજ, ગોળ સાગના લાકડા બાહાર દેશાવર ખાતે જાય છે. વળી એ તાલુકાના ખારવા મુમઈ, મુરત વગેરે બંદરે સરકારી વાણી જાય છે.

સ—વલસાડ કસબામાં કયા કયા અધિકારીઓ રહે છે ?

જ—એમાં એક મામલતદાર, મુનમઈ, ને ફાજદાર રહે છે ; તેમજ ફોરેસ્ટ એટલે જંગલ ખાતાના અધિકારીનો કચેરી પણ એજ કસબામાં છે.

સ—વલસાડનો મુનસફ કયા કયા તાલુકાના ઈનસાફ ચૂકવે છે ?

જ—જલાલપોર, ચીખની, વનસાડ, ને પારડી તાલુકાના.

સ—વલસાડ કસબામાં બીજાં જાણવા લાયક થુ થુ છે ?

જ—એમાં એક અંગ્રેજી નિયાજ, મુજરાતી નિયાજો, દવાખાનું, ગામ સુધરાઈ ખાતું, પુસ્તકથાળા, ફરજી, પોસ્ટ હાકીસ, ને એક બાપેલ મોટું તળાવ પણ છે.

સ—વલસાડ તાલુકાના ઘીટાં ગામનાં નામ દેઓ ?

જ—બદલી, માલવેશુ, ઊંડાચ, ખીધરી, કોસબા, હરીઆ, ને
છરવાડ વગેરે.

સ—છરવાડમાં શું પાકે છે ને તેમાં કોણુ મેહે છે ?

જ—એમાં મીઠું પાકે છે, ને એક સર કારકુન રહે છે.

સ—વલસાડ તાલુકામાં રેલવેના સ્ટેશનો કયા કયા છે ?

જ—ડુગરી ને વલસાડ એવા મે.

સ—વલસાડમાં ખાવાની ચીજ સારી શું મળે છે ?

જ—એ તાલુકામાં ગોળ સારો થાય છે તેમજ બાહરના ગામ
ધરમપોર વગેરે તરફથી આવેલુ રાની મધ પણ વલસાડ
માં સાફ મળે છે.

સ—એ તાલુકાના પાણી તથા હવા કેવી છે ?

જ—સુરત જીલ્લાના બધા તાલુકા કરતાં એ તાલુકાની હવા
તથા પાણી ધણાજ સારા છે.

સ—એ તાલુકામાં કયા ગામની હવા સૌથી સરસ હોય છે ?

જ—વલસાડ કસમાથી ગાડ દોડ ગાડને છેડે દરિઆ કીનારે
તીથન કરોને ગામ છે, ત્યાંની હવા બહુજ સરસ છે. ઉ-
નાળામાં સાહેબ લોકોનો મુકામ પણ ધણી વાર ત્યાં પડે છે.

સ—વલસાડ તાલુકામાં કયા લોકોનો વસ્તી ધણો છે ?

જ—એમાં સૌ કરતા માછી લોકોની વસ્તી વધારે છે.

સ—વલસાડ તાલુકાની મુખ્ય ઉપજ શું થાય છે ?

જ—ડાગર, કો-રા, નામતી, દીવલી, થેરડી, ચણા વગેરે.

સ—વલસાડ તાલુકાની દક્ષિણે કયો તાલુકો આવ્યો છે ?

જ—પારડી તાલુકો.

પારડી તાલુકો. (૮).

સ—પારડી તાલુકે બધા કુળ ક' દિશાએ આરેલો છે ?

જ—એ તાલુકા મુરત જીલ્લાના બ'રા તાલુકા કરતા છેક દક્ષિ-
ણે આવ્યો છે.

સ—પારડી તાલુકાની ચાંચ નિશાની હ' કોણે ?

જ—ઉંચે પાર ની, પશ્ચિમે ખંડાતનુ અ માલ, દક્ષિણે ૬
મહાલુ ગંગા ની, ને પૂર્વે ધરમપોરના રાજાનો મૂલક.

સ—એ તાલુકામા નદીઓ ક' ક' આવેલી છે ?

જ—ઉંચે પાર નદી, વચ્ચે કાનક નદી, ને દક્ષિણે દમ્મણ ગંગા
નદી છે.

સ—એ નદીઓ ગિવાય માલુ એમા ખાડેઓ ક' ક' છે ?

જ—એમા પરીઆનો ને કાચન ખાડે જાણવા લાયક છે

સ—પારડી તાલુકામા મુખ્ય કમ મા કસ આવ્યા છે ?

જ—મુખ્ય કસમે પારડી, ને બીજી નાનો કસમે મગનાડા છે.

સ—પારડી કસમા કાંટલા માણસની વસ્તી છે, ને એ કસ-
મા આગળ કોને તામે હતો ?

જ—એમા આસરે ૫૦૦૦ માણસની વસ્તી છે, એ પારડી ક-
સમે આગળ માડવીના રાજાને તામે હતો

સ—પારડી ને બગવાડા એ મનો કસમા ક' ની ઉપર છે ?

જ—પરડી કસમે પાર નદા આગળ, ને બમવાડા કોનક ની
ઉપર છે.

સ—પારડી કસમા કાંટા કોણ રહેછે, ને તેમા બીજું જાણ-
વા લાયક શુ શુ છે ?

જ—એમા એક મામલતદાર રહેછે, તથા ફાજદારની કચેરી, તા-

લુકા મેકુલ, દવાખાનુ, પોષ્ટ હાફીસ ને એક તળાવ છે. ?

સ—ત્યાં બગવાડામાં જાણવા લાયક થુ છે ?

જ—એમાં એક ડુંગરી કિલ્લો હતો તે તોડાવી નાખ્યો છે, ને

હાલ રૂકત એક નિશાન તથા પોષ્ટ હાફીસની પેટી છે.

સ—મગવાડામાં કેટલા માણસની વસ્તી છે ?

જ—આસરે એક હજાર માણસનાં.

સ—પારડી તાલુકામાં મોટા ગામો કયા આવ્યા છે ?

જ—ઉમરસાડી, કોનક, ઉદવાડા, ને કુતા.

સ—ઉમરસાડી ને કોનક એ ગામો શાથી નામો આવ્યા છે ?

જ—એ બે નાના સરખા મંદિરો છે તેથી.

સ—ઉદવાડા ગામો પ્રખ્યાત છે, ને તેમાં જાણવા લાયક થુ છે ?

જ—એના પાસે લોકોનું એક જુનું આલસનું દેવલ છે, તેથી અહિંયા ધણી વખત દૂરના પારસા લોકો જતા સાથે આવે છે. વળી એમાં હાલ એક દવાખાનુ નીકળ્યું છે તથા પોષ્ટ હાફીસની પેટી પણ છે.

સ—ત્યાં કુતા ગામમાં કાણ રહે છે, ને અહિંયા કઈ જાતના ભરાય છે ?

જ—કુતા ગામમાં ડુંગળ ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર રહે છે ને એમાં કુતેશ્વર માર્થેવ છે તેની હર વરસ જતા ભરાય છે, તે મેજો તથા માણસ મુધો રહે છે તેથી વેપારીઓના માલની ખપત ધણીજ થાય છે.

સ—પારડી તાલુકામાં રેનવેના સ્ટેશનો કયા કયાં આવ્યા છે ?

જ—પારડી, ઉદવાડા, ને વાપી.

સ—વાપીનું સ્ટેશન કયું, ને તે કેણી તરફ છે ?

જ—વાપી તે દમ્મણ જવાનું સ્ટેશન, પારડી તાલુકાનો દક્ષિણ છે.

સ—વાપીના સ્ટેશનથી પશ્ચિમ તરફ દરિયા કિનારે જતા કોનું રાજ્ય આવે છે ?

જ—દમ્મણનું રાજ્ય,

સ—દમ્મણમા કોનું રાજ્ય છે ને તેમા કાણ રહેછે ?

જ—દમ્મણમા ફિરંગી લોકોનું રાજ્ય છે, તેમના તરફથી તેમા એક ગવર્નર રહેછે.

સ—દમ્મણ કેટલા છે, ને તે ક'ની ઉપર છે ?

જ—દમ્મણ બે છે નાનું દમ્મણ, ને મોટું દમ્મણ—નાનું દમ્મણ દમ્મણ ગંગા નદીની ઉપર, ને મોટું દમ્મણ દમ્મણ ગંગા નદીની દક્ષિણે છે.

સ—એ બેઉ દમ્મણમા જાણવા લાયક શું છે ?

જ—નાના દમ્મણમા એક ગુજરાતી નિરાળ તથા પોષ્ટ હાકીસ છે ને તેમા વેપાર સારો ચાલેછે, ને મોટા દમ્મણમા ગવર્નર રહેછે, તથા તેમા એક જુનો કોટ (કિલ્લો) બાવેલો છે તે જોવા લાયક છે.

સ—અંગ્રેજ રાજ્યનો કોઈ માણસ કુંઈ ગુન્હો કરાને દમ્મણમા જઈ બરાઈ બેસે તો અંગ્રેજ સરકારથી તેને પકડી શકાય કે નહીં ?

જ—કુંઈ કાપદા વિરુદ્ધ ને માણસે ગુન્હો કર્યા હોય ને દમ્મણમા બરાઈ બેઠો હોય તો અંગ્રેજ સરકાર તેને પકડી શકે છે, પણ પૈસા બાબતનું તેના ઉપર કોઈનું હુકમનામું થયલું અથવા થવાનું હોય તો તેવા કામ સાર તમાથી તેને પકડવાનો રીવાજ નથી.

સ—દમ્મણમા ખાવાના સ્વાદની ચીજો શું થાય છે ?

જ—અમાં સહેત સાર મીઠું પાકે છે, તથા મોટા ભાર જવા

કાળા ગોળ મીઠા ખરસવા થાય છે.

સ—પારડી તાલુકામાં ધરમપોરના રાજ્યનું ગામ કયું આવ્યું છે?

જ—બગવાડાની પૂર્વ તરફ એક બગે કરીને ગામ છે તે.

સ—પારડી તાલુકાના પાણી કેવા છે?

જ—એ તાલુકાના પાણી માડવીના જેવા ખરાબ છે; કેહો છે કે કોઈને પારડીના પાણી લાગે તો તે જીવે નહીં.

સ—એ તાલુકાની મુખ્ય ઉપજ શું થાય છે?

જ—ડાંગર, કોદરો, દાવેલી, શેરડી, ને નાગલી વગેરે.

સ—પારડી તાલુકાની દક્ષિણે જઈએ તો કયો જીલ્લો આવે?

જ—કાકણ પ્રાંતનો યાણા જીલ્લો.

સુગત એજન્સિ.

સ—એજન્સિ એટલે શું?

જ—નાના નાના સંસ્થાનો જેઓ અગ્રેજી રાજ્યને તાબે રહી તેને અથવા ગાયકવાડને ખંડણી આપે છે તેવા કેટલાક સંસ્થાનનો એકઠો યથલો મૂલક તે.

સ—સુરત એજન્સિમાં કયા કયા સંસ્થાનો આવ્યા છે?

જ—સચીન, વાસદા, ને ધરમપોર એવા ત્રણ સંસ્થાનો.

સ—સચીનનું સંસ્થાન સુરત જીલ્લામાં કયે ડેકાણે છે?

જ—એ સંસ્થાન ચોર્યાસી તાલુકાની હદમાં છે.

સ—સચીન સંસ્થાનમાં કેટલા ગામ છે ને તે બધા કોને તાબે છે?

જ—એમાં ૧૭ ગામ છે, તે સચીનના નવાબ સહિબને તાબે છે.

સ—એ ૧૭ ગામોના નામ દેઓ?

જ—મુખ્ય ગામ સચીન, તથા ઉધનુ, જીઆવ, ઉન, બાટીઆ, વંમટાણ, પુનુ, પેણુદ, પોડાદર, લા.પોર, કનસાડ,

ગવીપર, ડુમ્મસ, બીમપોર, વેડછા, કોથા, ને વાસણુ
ખીજ ગામો છે.

સ—એ બધા ગામો ક્યા તાલુકામાં આવ્યા છે?

જ—એ બધા ગામો ચોપાસી તાલુકામાં છે—પણ વેડછા, કોથા
ને વાસણુ એ ત્રણ ગામ જલાલપોર તાલુકામાં છે.

સ—હાલ એ ૧૭ ગામનો વહિવટ કોણ કરે છે?

જ—સચીનના નવાખ મુજરી જવાથી અને તેમના સાહેબજાદા
લાલક ઉમ્મરના ન હોવાથી હાલ એ રાજ્ય પર અગ્રે-
જ સરકારની જપતી બેઠી છે, ને તમામ વહિવટ અગ્રેજ
સરકારના હાથમાં છે.

સ—સચીન સરથાનનું મુખ્ય ગામ કયું, ને તેમાં જાણુવા લા-
યક થુ થુ છે?

જ—મુખ્ય ગામ સચીન તેમાં એ રાજ્યના કોલદાર, તેહશોલ-
દાર તથા આસિસ્ટન્ટ એજન્ટની કચેરી છે, તથા એક મુજ-
રાતી નિયાજ, તથા પોષ્ટ હાકીસની પેઠી છે.

સ—ત્યારે સચીનના નવાખ સાહેબની ગારી ક્યા છે?

જ—આગત્રા નવાખ સાહેબ તો લાચપોરમાં રહેતા હતા ને
ત્યાં તેમની ગાદી હતી, પણ હાલ તેમના સાહેબ જાદાની
ગાદી તો સચીનમાં છે.

સ—વ સદા સરથાન ક્યા છે ને તે કોને તાણે છે?

જ—એ સરથાન ચીખલી તાલુકાની પૂર્વ હદમાં છે, તે વાસદાના
રાજ્યને તાણે છે.

સ—વાસદા સરથાનનું મુખ્ય ગામ કયું, ને તેમાં કેટલી વસ્તી છે?

જ—મુખ્ય ગામ વાસદા, તેમાં ૭૦૦ માણસની વસ્તી છે.

સ—વાસદામાં કોણ રહે છે, ને તેમાં જાણુવા લાયક થું છે ?

જ—એમાં વાંસદાના રાજાને ખરચે અંગ્રેજ સરકાર તરફથી એક મુશીન ટેનડેન્ટ રહે છે, ને તેજ ખરચે એક નિયામ તથા પોષ્ટની પેઠી છે.

સ—ધરમપોરનું સંસ્થાન કયા છે ને તે કોને તાબે છે ?

જ—એ સંસ્થાન વલસાડ તથા પારડી તાલુકાની પૂર્વે છે, ને તે ધરમપોરના રાજાને તાબે છે.

સ—ધરમપોર સંસ્થાનનું મુખ્ય ગામ કયું, ને તેમાં કેટલી વસ્તી છે ?

જ—મુખ્ય ગામ ધરમપોર, તેમાં ૧૫૦૦ માણસની વસ્તી છે.

સ—ધરમપોરમાં કોણ રહે છે, ને તેમાં થું થું છે ?

જ—ધરમપોરમાં રાજા રહે છે, ને તેમાં એક નિયામ, તથા પોષ્ટની પેઠી છે.

સ—સચીન, વાસદા, ને ધરમપોર એ ત્રણ સંસ્થાનમાં કેટલી વસ્તી છે ?

જ—સચીન સંસ્થાનની ૧૯૨૦૦, વાસદા સંસ્થાનની ૩૨૩૦૦, ને ધરમપોર સંસ્થાનની વસ્તી ૬૮૧૦૦ મણુવામાં આવી છે.

સ—એ ત્રણે સંસ્થાનોની કેબરેજ તથા તપાસ હાથ અંગ્રેજ સરકાર તરફથી કોણ રાખે છે ?

જ—સુરતના કલેક્ટર, તથા તેમના પેહલા આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર.

સ—સુરતના કલેક્ટરને તથા પેહલા આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરને એ સંસ્થાનોના કેવી રીતના ઉપરી મુકરર ક્રીધા છે ?

જ—સુરતના કલેક્ટરને એ સંસ્થાનોના એજન્ટ, અને આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરને આસિસ્ટન્ટ એજન્ટ.

(૩૬)

સુરત જીલ્લાનું ક્ષેત્રફળ, વસ્તી વગેરે.

તાલુકા.	ક્ષેત્રફળ ચારસ માહિ.	ગામ.	તાલુકાનો વસ્તી.	એક ચારસ માહિલ જગ્યા એ વસ્તી.
ઝોરપાડ.	૩૫૫	૧૨૦	૬૬, ૨૫૬	૧૮૭
ચોનાશી	૬૭	૬૪	૮૮, ૪૩૧	૭૨૩
મણડી.	૧૭૭	૧૩૮	૪૮, ૩૬૭	૨૮૧
બારકોલી.	૨૬૧	૧૨૪	૭૭, ૫૦૦	૨૬૭
જલારપોર	૧૮૪	૬૧	૭૦, ૧૧૨	૩૮૧
ચાંબલી.	૧૬૭	૬૩	૫૬, ૩૧૨	૩૫૫
વલસાડ.	૨૧૭	૬૧	૭૮, ૨૦૬	૩૬૦
પાગડા	૧૬૨	૮૧	૫૧, ૭૪	૩૧૬
મગન શહેર	૩	—	૧,૦૭, ૧૮૬	૩૫૭૧૬

૧૫૮૮ ૭૭૭ | ૬,૦૭,૦૮૭

સુરત જીલ્લાનું ક્ષેત્રફળ ૧૫૮૮ ચારસ માહિલ, ને વસ્તી ૬,૦૭,૦૮૭ માણસની છે.

એ જીલ્લામા ૭૭૭ ગામો વસતી વાળા છે, તે ચિવાય બીજાં ૮૧ ગામ વસ્તી વગરના (નાના ગામડા) છે. એટલે બધા મળી કુલ ૮૫૮ એ જીલ્લામા ગામો આવેલા છે.

એ જીલ્લામા બધા મળી ઘરો ૧,૩૭,૬૧૩ આવેલા છે.

દિશાઓ.

સ—ઢોકરાઓ બાલો તો દિશાઓ કેટલી છે?

જ—દિશાઓ ચાર છે—ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, ને પશ્ચિમ.

સ—દિશાએ કેમ પારખવી તે તને જાણે છો !

જ—હા જી, સૂરજ ઉપરથી.

સ—સૂરજ ઉપરથી તને દિશા ચી રીતે પારખી કાઢાડો ?

જ—સૂરજ જેણીગમ ઉગતો હોય તે પૂર્વ દિશા, અને સાજે જેણીગમ સૂરજ આપતો હોય તે પશ્ચિમ દિશા જાણવી.

સ—તારે ઉત્તર ને દક્ષિણ દિશા કેમ જાણાય તે કોહો ?

જ—હા જી સહિમ એ તો સેહેલુ છે, આપણે સૂરજ તરફ જો કરીને ઉભા રહીએ તો જેણીગમ આપણો ડાબે હાથ આવે તે ઉત્તર દિશા, ને જેણીગમ આપણો જમણે હાથ આવે તે દક્ષિણ દિશા જાણવી.

સ—એ તો ખરું, પણ જ્યારે વાદળોમા સૂરજ દેખાતો નહીં હોય ત્યારે દિશા શી રીતે જાણી કાઢાડવી ?

જ—ધૂવના તારાએ કરીને.

સ—જ્યારે ધૂવનો તારો પણ દેખાતો નહીં હોય ત્યારે દિશા શી રીતે જાણવી ?

જ—વાહાણના હોકાયંત્રે કરીને.

સ—ધૂવનો તારો અને વાહાણના હોકાયંત્રે કરીને દિશા ચી રીતે જાણી આને છે ?

જ—ધૂવનો તારો એ હંમેશા ઉત્તર દિશાએ જ ઉગે છે, ને હોકાયંત્ર એટલે વાહાણનો હુકો તે મોટા વાહાણોમા ખલાસી લેડો રાખે છે તે અંધારા રાતે તેમને બહુ કામ લાગે છે, તે હોકાયંત્રની સેય હંમેશા ઉત્તર દિશા તરફ જ રહે છે, એ રીતે ધૂવના તારા તથા હોકાયંત્રથી ઉત્તર દિશા જાટ જાણી આવે છે.

સ—એ તો તારાએ તથા હોકાપંચે કરીને ઉત્તરે દિશા જણાવ,
તારે બાકીની દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ એ દિશા કેમ જ-
ણાઈ આવે?

જ—ઉત્તર દિશા જણાઈ એટલે તે જણાવુ સહેલ છે— ઉત્તરા-
નો સામેની દક્ષિણ દિશા, ને ઉત્તર દિશા તરફ જા કીકુ
તો જમણા હાથ તરફની પૂર્વ દિશા, ને ડાબા હાથ તર-
ફની પશ્ચિમ દિશા જાણવી.

સ—નકશાનો ચારો દિશા ચી રીતે જાણવી?

જ—નકશા સામે ટાગવો ને તેના તરફ ચંચુ જા કરીને ઉ-
ભા ડેહુ, તો ઉપનો ભાગ તે ઉત્તર દિશા, નીચેનો ભાગ
તે દક્ષિણ દિશા, જમણા હાથ તરફનો ભાગ તે પૂર્વ દિ-
શા, ને ડાબા હાથ તરફનો ભાગ તે પશ્ચિમ દિશા જાણવી.

સ—ખૂણા કેટલા છે ને કોણે?

જ—ખૂણા ચાર છે—વાયવ્ય, ઈશાન, નૈરૂત્ય, ને અગ્નિ.

સ—એ ચારે ખૂણા કઈ કઈ દિશાની વચ્ચે આવેલા છે?

જ—ઉત્તર ને પશ્ચિમ વચ્ચે વાયવ્ય, ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઈશાન,
દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈરૂત્ય, ને દક્ષિણ ને પૂર્વ વ-
ચ્ચેનો અગ્નિ ખૂણો.

ભૂગોળની બ્યાખ્યા.

સ—છોકરાઓ બોલો તો નકશા એટલે શું?

જ—કથો એટલે આખી પૃથ્વી કે તેનો કોઈક ભાગ, કે દેશ કે
શહેર વગેરેનો ચિત્ર કાહારી નમુનો ચીતરેલો તે

સ—સીમાડો, સડક, અને રેલને એટલે શું?

જ—સીમાડો એટલે સીમા અથવા હદ, સડક એટલે કાચો ખાં-

ધેનો રસ્તો, અને રેલવે એટલે લોઢાની સડકનો પાકો બા-
ધેનો રસ્તો.

સ—મામ એટલે શું?

જ—જ્યા થોડાક જથાબધ ધરની વસ્તી હોય તે.

સ—તારે મામડું એટલે શું?

જ—જ્યા કે ધણાંજ થોડા ભૂંપડા જેવા ધરની વસ્તી હોય તે

સ—કસમો કોને કહીએ?

જ—તાલુકાનું જે સૌથી મોટું ગામ તે કસમો.

સ—શેહર કોને કહીએ?

જ—જ્યા કે મોટા મોટા હોમધ ને ઘણા દારૂંધ ધરો બાધે.

હા હોય, અને સારા સારા ચોટા તથા બજાર હોય, અ.

ને તેમા ઘણા પરા ને ફળીઆ હોય તે શેહર.

સ—પ્રગણ એટલે શું?

જ—જેમા નાના નાના ગામો ઘણા આવીને તેનો એક તા-
લુકો બંધાયેલો તે.

સ—તારે તાલુકો એટલે શું?

જ—તાલુકો એટલે માહાલ, અથવા જેને પ્રગણ કહે છે તે

સ—જીલ્લો એટલે શું?

જ—જીલ્લો એટલે જે ઘણા એક તાલુકા તથા પ્રગણ મળીને
થયેલો તે.

સ—નદી કોને કહીએ?

જ—જે મીઠા પાણીનો ઘોધ પર્વતમાથી અથવા સરોવરમાથી
નીકળીને સમુદ્રને જઈ મળે છે તે.

સ—નદીનું મૂળ અને મૂખ તે શું?

જ—જે પર્વત કે સરોવરમાંથી નદી નીકળે છે તે ઠંડાણાને મૂળ,
અને જ્યાં નદી સમુદ્રને મળે છે તે ઠંડાણાને મૂખ કહે છે.

સ—ત્યારે આડી કોને કહે છે?

જ—નદી દરિયાને મળવા પેહલા બરતીનું પાણી માટે આવે
એવું નદીનું મુખ જે પોહાણું થાય છે તેને આડી કહે છે.

સ—દરિયા અથવા સમુદ્ર કોને કહે છે?

જ—માહાસાગર કરતા જે નાનો પાણીનો ભાગ તે સમુદ્ર.

સ—તળાવ કોને કહે છે?

જ—તળાવ એટલે નાનું સરોવર, અથવા ચો તરફ ફરતી જ-
મીનને વચમાં થોડો પાણીનો ભાગ તે તળાવ.

સ—સરોવર કોને કહે છે?

જ—સરોવર એટલે મોટું તળાવ જેવું, એટલે આસપાસ ચારે
તરફ ફરતી જમીનને વચમાં ધણુએક પાણી તે.

સ—મેટ એટલે શું?

જ—ચો તરફ ફરતું પાણી, તે વચમાં જમીનનો ભાગ તે મેટ.

સ—મદર એટલે શું?

જ—નદી કે દરિયા કાઠે પેનારના મથકનું જે ઘેરેર અથવા
કમળો આવેલો તે.

સ—ડુંગર એટલે શું?

જ—જમીન ઉપર જે મોટા ઝંચા ટેકરા હોય તે ડુંગર.

સ—પહાડ અને પર્વત એટલે શું?

જ—ધણા ડુંગરો સાથે જોડાઈને પૃથ્વીની સપાટીથી ધણા
ઊંચા ગયલા તે પહાડ અને એવા એવા પહાડ સાથે
જોડાઈને ઊંચા લાખા થયેલા તેને પર્વત કહે છે.

ખબર.

નાચે હમેની ચોપડીએ જોઈએ તેણે રોકડી કિંમતે મેં
ગાવી લેવી. કેટલીક જાતની જથાબધ ખરીદ કરનારને સાફ ક-
મીશન આપવામા આવશે. એ ચોપડીએ મુરતમકુ મારી. પા-
સેથી, તેમજ ઓરપાડમા શા દામોદરદાસ વજબશીમ, નવમા
રીમા આસિં માસ્તર ગોકળદાસ, ચીખનીમા ત્યાના બુકમેનર,
અને વલસાડમા ત્યાના બુકમેનર શેક દુવારકાદાસ પામેથી
વેચાતી મળશે. મંગાવના વગેરેનો ખર્ચ ખર્ચ કરે તે હેતુનો મને
નીચલે ઠેકાણે લખી જણાવવું

૦-૧-૬ મુજરાતી પેટેની ચો
પડીના અર્થ	૦-૨-૦ મુજરાત જીવનાની પ્ર
મોતર ભૂગોળ ખાત-
ધોરણ સાફ.
૦-૨-૦ ખીજના અર્થ	૦-૧-૦ મુમક ન'લાકાની ભૂગો
ળ નીજ ધોરણ સાફ
૦-૩-૦ ત્રીજના અર્થ.	૦-૨-૬ હિંદુસ્તાનની પ્રમોતર
ભૂગોળચોપડીના
(ડાહ્યા જગજીવન)
૦-૪-૦ પાચમીના અર્થ	૦-૩-૦ એશિઆયુરોપ ભૂગોળ
પાચમા ધોરણ સાફ.
૦-૫-૦ છઠ્ઠીના અર્થ	૨-૦-૦ અખિલ જમાન પુસ્તકી
વાર્તા (અહુજ સંસ્કૃત)
૦-૬-૦ સાતમીના અર્થ.	
૦-૭-૦ કોષ્ટકની ચોપડી, જે-
મા અધી જાતના અ-
કગણિતમા આવેલા
કોષ્ટકો છે.	

શા. ઘેવાભાઈ ગોપાલદાસ ગાધી

મુરત ગોપીપર, બાલાશાળીના સામુ.

